

Թիւնը երաւ նէ՝ Վօնդար ըսուած աւ մուր բերդաբազարը ապստամբութի կեդրոն մը եղածի պէս էր . և ուրիշ տեղերէն ապստամբութիւնը ջնջուեցաւ ալ նէ՝ Վօնդար տակաւին սպարաւորներուն ձեռքն էր . թէպէտ ան կէց ալ դուրս ելլելու և կայսերական քաջակիրք զօրաց բանակին ներքին հասցնելու յոյսերնին կարած էին : Յայտնի է որ՝ բանը այս հիմնական աստիճանն որ հասաւ , և Վօնայի և Հէրսէկի գաւառները կատարել հան դարտութիւննին գտան նէ , անհետք էր որ ալ աւելի երկար տանէ Վօնդար սպարաւորներուն և խռովարարներուն կայսրան ըլլար : Կրբ որ կայսերական զօրքը իրենց հմուտ և ճարտար քաջ զօրապետին առաջնորդութեամբ յիշեալ բերդաբազարը մտնել ուղեցին նէ՝ առանց պատերազմի ամենայն յաջողութեամբ ներս մտան : Փետրուար 10 ին Վօնայէն գրուած նամակ մը կը պատմէ որ , կայսերական զօրքը բերդաբազարին մտնելու մէկ մեծկակ խուճիք մը ապստամբ զօրքերու պատահեցան . ուրոց հետ հարկ երաւ կուսիլ . և պատերազմը ամբողջ վեց ժամէն աւելի թշուառ : Բայց կայսերական զօրքը կատարելապէս յաղթող գտնուեցան : և ապստամբները ցրուեցան : Վրաստանները ամենքն ալ կամ մեռան կամ գերի բռնուեցան : Վոր վրայ Վօնայի գաւառը կատարեալ հանգստութիւն կը վայելէ :

— Չմեռնող երթարուն համար այս տարի շաբթուան Գոնայի ճառնապարհորդութիւնը ուրիշ տարիներ սովորական եղածէն կանուխ պիտի ըսկուէր , և իրօք ալ երեքշաբթի օրը (փետրուար 24 ին) սկսաւ : Վրով սուր հանգստի կամ բօտան շարժելու երկու անգամ կ'երթայ անկէց ետքը Վրաստան , մէկը երեքշաբթի և միւսը ուրբաթ օրերը :

— Հալէպէն կը գրեն փետրուար 2 ին : Չորս օր կայ որ զինուոր գրեթե սկսան Հալէպու մէջ : Օրը քաղաքին մէկ մէկ թաղին վրայ վիճակ կը ձգուի . քաղաքը եօթանասուն և երկու թաղ բաժնուած է . բայց մէկ շաբթուան մէջ կը յուսացուի որ այս ամէն թաղերէն առնուելու զինուորներուն անուր զինուորական ցուցակին մէջ կը գրուի , և ամենքն ալ զինուորական լաթերնին կը հագնին : Չօրտերերի և նայեմբերի մէջ պատահած ապստամբութեանէն ետքը , և խռովարարներուն հասարակաց մէջ սերմանած ծախսող խօսքերուն վրայ մարդ չէր կարծեր որ զինուոր գրելը այդքան աղէկ կարգով ըլլանայ . և ժողովրդեան մէջէն շքեղ կոց մը չէլէ . դժգոհութեան նշան մը չէր ելի : Վ իճակը որու որ ելլէ նէ՝ ինքնակամ կը ներկայանայ . բարձրապատիւ Վուհամմէտ փաշային բարեւորութեամբ ապաւինելով կատարել վատահոլութեամբ : Կայն բարձրատիւ ճան կուսակալը գործոյն վրայ աղէկ տեսչութիւն կ'ընէ . կը դժուարանայ որ ասանկ գործ մը , որ մէկ պարտակաւորութեան պէս բան մըն է , հասարակաց աչքին աստելի չի ցուցնէ : Վյս արդարութիւնը բարձրապատիւ փաշային իր ամէն գործքին մէջ ցուցնելով ամէն մարդոց առհասարակ սիրելի և սրտակաւելի եղած է : Վրով Հալէպ քաղաքին և գաւառին աղէկութիւնը համար ինչ բանի ձեռք զարնելու ըլլայ նէ՝ առաջ ասանելու շատ մեծ դիւրութիւն ունի :

Բարձրապատիւ Վուհամմէտ փաշայն Վրէպէէի քով ընդարձակ գետին մը յատկացուցեր է ձիերի և քրթանի և վերիկայի բամբակի մշակութեան համար : Վյս երեք տեսակ բերքը բոլորովն չի կային Հալէպու նահանգին մէջ . միայն բամբակ կ'ըլլէր ալ նէ վար էր . Վերիկայի և Վրէպատի բամբակ

ներուն չափ յարգ չունէր Վրաստանի վաճառանոցները : Վրէպէէի գետինը ցած ջրաբեր տեղ ըլլալով , ասանկ օգտակար և շահաբեր բոյսեր մշակելու և հասցնելու համար շատ աղէկ կուգայ :

Օճր անսպասին ոչխար արծող աւրարները , և բոլոր Հալէպու սահմանները պարտող արարները բարձրապատիւ փաշային քոյն եկան և խոստացան որ , իրենց տարուէ տարի վաւրելու պարտականութիւն ունեցած տուրքերէն որքան ժամանակի տուրք որ չեն վճարեր , և իրենց վրայ պարտք եղեր է նէ , անիկայ ամբողջ վճարեն : Վյս տուրքը ակէց առաջ եղող կուսակալները բնաւ չէին տեսներ , կամ բունութիւն բանեցնելով հաղիւ կ'առնէին : Բարձրապատիւ Վուհամմէտ փաշային ուժը իրեն արգարութիւնէն է , որ ամենեւին աշտուութիւն չունի . մեծազօր տերութեան հպատակները ինչ ազգէ ըլլանին չի նայելով՝ ամենքը հաւատար կը բռնէ :

Հալէպու աղէպքին օրերը սպարաւորներուն գոյցած և յափշտակած բաները գտնուիլ և բարձրապատիւ փաշային յանձնուիլ սկսած են . և Հալէպ քաղաքին մօտ գտնուած գիւղաբազարներուն և գիւղերուն մէջ աւելի շատ բան կը գտնուի կոր :

— Վնցած տարի բոլոր օսմանեան մեծազօր տերութեան երկիրներէն ինկիթեռա տարուած ընդեղէնները (զարիթ) 7:375:864 թիւի կը հասնի . և ասիկայ՝ մեծազօր տերութեան երկիրներէն եղած բերքերուն առատութեանը մեծ նշան և ապացոյց է . որովհետեւ այդքան ընդեղէնը բուն բնակիչներուն պիտոյքէն ելելոց ծախս ապրանքն է . և այն ալ յայտնի է որ՝ միայն ծովեղբայրներուն մօտ եղած երկիրներէն ժողովուած է այդքան ապրանք . որովհետեւ ծովէն հեռու գրտնուած տեղերը մինչեւ ծովեղբը ապրանք բերելու համար շատ ծախս ընելու կը ստիպուին ծամբաներուն գէշ շուկանը և երթեւեկութեանց դժուարութեանը պատճառաւ : Վրէպ կրնայ դիւրաւ հասկնալ թէ ճամբաներուն շինուիլն ու շինուելը մասնաւոր կերպով ընդարձակ կայսերութեան երկիրն բնակիչներուն շատ մեծ շահ ընելու պատճառ կ'ըլլայ :

— Վնցած շաբթի գիշեր (փետրուար 17) ժամ եօթի ու կէսին ատեն ներք Վրաստանը սպարաւորները իրենց քաղաքներէն արտաքին լուսակալ բարձրապատիւ Թոսուէ փաշային ապարանքէն կրակ ելլելով՝ միայն անիկայ այրեցաւ և մարեցաւ :

— Վրէպէէի յուճկարի 30 ին (18 ին) գրուած նամակ մը կը պատմէ որ , կղզւոյն կառավարութեան փոխանորդ մեծաբոյ Վուսթաֆա պէյը քանի որ հոն է , նաւահանգիստը ծովուն կողմէն մտնուելու բերանին մաքրուելը շատ առաջ պայցած է . և վեհափառ ինքնակալին վերջին անգամ այն կողմերը ճանապարհորդութիւն տեսնելու պատու իրարմին պէս այն տեղերը մաքրուելու համար իրկուած շոգէնաւոր և քանի մըն ալ մալուաներ նաւահանգիստը մը տած են :

— Երկրորդ մը ի վեր իրի ըսված հիւանդութիւնը կը տիրէ մայրաքաղաքին մէջ . որ հասարակօրէն նիւթը ըլլաւ և հիւանդութեան ծանրկէկ տեսակն է . և ասոր պատճառն է օդոց անհաստատութիւնը : Վնցած շաբթիները աստիկ ցուրտ և խոնաւ ըրաւ . անկէց ետքը անմիջապէս տուրութեան անցաւ . ամառուան գեղեցիկ օրերուն պէս օրեր տեսանք : Վրանկ գիւրափոխուելու եղանակը ի հարկէ այս պիտի հիւանդութիւններ կը պատճառուէ . որոց մէջ ծանր գիւրաւորներ ալ տեսնուեցաւ :

— Վնցածները լսեցինք որ Վրաստանը նուազօրայ ներդուցին գիւղերուն մէկը արտաքին կերպով աղէպք մը պատահեր է . մէկ պղտիկ աղիկ մը ինքնիրեն բռնկուիլ այրեր է : Վրանկ գիւղուածներ երբեմն կը պատահին և բըժըշկական պատմութեանց մէջ կարգայած ունիմք . բայց իրիստ քիչ պատահած գիւղուածներուն կարգը դըրուելու բան մըն է . անոր համար ալ լսողներուն առջի բերանը չի հաւատար լիւ կուգայ . ուստի բժշկութեան կայսերական գայրոցի երբեմն աշակերտ , և հիմայ հայտար ինչպի զինուորական հիւանդանոցի բժիշկ ղրտմապարգ Վրէպիկեան Վարուճակ աղային ազուցեցինք որ ասանկ ինչպիսիք այրման պատճառներուն և ուրիշ պարագայներուն վրայ բժշկական տեղեկութիւն մը տայ գրով . որ մեր լրագրոյս մէջը հրատարակեմք : Յիշեալ բժիշկը հաճեցաւ մեր ինքիրը կատարելու : Եւսած լուրերնիս սուտ երաւ . շատ անգամ պատահած բան մըն է եղեր այն աղջկանը պատահածն ալ . վրան կայծ ցաթիկեր է վառարանէն (մանկալէն) , և հագած լաթը այրեր է . բայց իրեն քիչ վնաս եղեր է . ուստի թէպէտ պատմութիւն իրերէ աննշան բան մը լրագրոյս մէջ չի հրատարակեցինք . բայց Վարուճակ աղային աշխատած և գրի առած տեղեկութիւնն ալ մեր ընթերցողոցը հաղորդելու պատրաստ է : Կարգապահները կ'իմանան որ՝ այս աղէտալի գիւղուածս թէպէտ քիչ , բայց կը պատահի ալ . ուստի պատճառէն զգուշանալը կարեւոր բան մըն է . վասն զի այն պատճառներէն չզուլուցող մարդ մը չի կրնար գիտնալ թէ այն աղէտը արդեօք իրեն պիտի պատահի թէ չէ : Եւսած մանակ մը մէկը ժամանակտէն փախուելով ալ՝ գող հոգեբեր էր . և Վրաստանը նուազօրայ ներք գայրոցներուն միշտ կը հարցնէր թէ հիւանդութիւնը մարդեցուն արդեօք , ինչ աստիճան աստուկութիւն ունի : Բարեկամներուն մէկը ասոր լուր բերաւ թէ հիւանդութիւնը իր ուժը շատ կորսնցուցած է . առաջ որ օրը հարիւր կամ հարիւր յիսուն հոգի կը մեռնէին . հիմա շաբաթը հինգ հոգի հաղիւ կը մեռնին . և ասոր վրայ յորդորելու ուղեց որ կրնայ քաղաքը ինչնալ և իր գոյծոցը պարսպիլ : Վարդը պատասխան տուաւ . ուղեկ է . բայց թէ որ դժբաղդաբար այն շաբթուան մեռնող հինգ հոգիին մէկը ես ըլլամ նէ՝ անգուշուելութեան զոհ ես պիտի երթամ . և այս խօսքով շուղեց ինչնալ : Վրան մարդ ասոր խոհական զրուշուութեանը կը հաւնի . նոյն զգուշութիւնը բանեցնելու է նա և ինչնալը այրման պատճառներուն դէմ : Բարուճակ աղային գրած ծառն է այս :

« Վրէպը մարմիննիս կամ կտոր մը տեղերնիս կեցած տեղն ինքնիրենը կը վառի և մոխիր կը գառնայ : Վյս բաւնիս պատճառը՝ մարմիններուս ներքին գարձուածքին մէկ մասնաւոր վեճակէն եղած սիրտի ըլլայ , որ տակաւին մեզի անմահութեան մըն է : »

« Վրէպը հիմա մարդուն ասանկ ինքնիրեն երեւոյ շատ օրինակները տեսնուած և լուսած է . այս օրինակներուն մէջ սա կը տեսնենք որ ընդհանրապէս այս երեւոյթը գիտնելու և ճարտարապետ (եղալը , սէմիլ) տարիքը առած կնիկներու վրայ տեսնուած է : Վնոր համար ոմանք կարծեր են որ ասանկ ներքուն ամբողջ մարմինը և մանաւանդ բազմախորշ թաղանթը (գիսսիւ սէլլիւլէր) — որ ճարտար այս թաղանթին խորշերուն մէջ կը պարուենակի — , գիւնիով և օդով խոսնուած և խմորուած ըլլալով՝ մարմնոյն զանազան մասուներուն մէջ տարբարակեալ նոր նոր բաղադրութիւններ կը սկսուին շինուիլ . և դուրսէ մէկ գիւրաւոր շոգի մըն ալ կ'արտաշնչի , որով մարմինը բըռնելիլ

կը սկսուի , և ինքիր գլխուն մինչև վերջը կը վառի ու կը հատնի . գուցէ մէկ երեքտարեան կայծ մը կը ցաթիկէ մարմինն ինչպէս որ ալ յայտնի է որ ոմանց մարմինը քիչ մը շիւտալ այս կայծը կը պատճառի : »

« Բայց ոմանք ալ , որոցմէ են Վրէպու Վրէր ու Տիւբիւրուէն , կ'ըսեն որ՝ այս երեւոյթը ըլլալու համար պէտք է որ մարմինն մէկ կրակ առած նիւթի մը դաշած գտնուի : Եւ բոլոր այսպէս գիւրաւորները այս երեւոյթներուն ըսածին համեմատ կը գտնուի . անանկ որ՝ ասանկ արիւթի մը զոհ եղողներուն շատին քովիլը մէկ վառած նիւթ մը դրուելու է . մէկ ծայրը երած փայտ մը , կրակ մը , ծխախոտի փայտ մը . ինչ և ինչ : Վնոր բուն պատճառն ալ ինչ կ'ըլլայ նէ թող ըլլայ , սա սիրտի ըսեմ որ մարդը ասանկ ինքնիրենը երեւոյթները գրեթէ միշտ իր մոխիրին մէջ անանկ կտորներ կը գտնուին որ բոլորովն անթերի երած չեն . և ասանք սովորաբար գլխուն ու սպերուն ու ձեռքերուն կտորներն են : Վրանկ քանի մը կը տարներէն ի զատ մարմնոյն մնացած ուրիշ անիկ բաները կը վառին կը հատնուին , մոխիր կը գառնուի . ու այնուհետեւ ուղեցն մարմինն մնացածը կ'ըլլայ մէկ պարարտ և պինտ նիւթ մը , մէկ գարշահոտ մեղծ (խուռուճ) մը . և մէկ թեթեւ իւղալից և անուշահոտ ածուխ մը : Վրանուած սենեակին պատերը սեւ , գարշահոտ , իւղալից և թանձր մեղծով մը կը գոյցուին : Վյս կրակը իրիստ քիչ անգամ սենեակին մէջ գտնուած կարասիքն ալ (տէօշէմէն) կը բըռնուցնէ :

« Վնքիրեն վառիլը սովորաբար իրիստ քիչ արագութեամբ կ'ըլլայ . երկու երեք ժամու մէջ կը լըմնայ . և երբեմն մէկ ժամն ալ բաւական եղած կ'ըլլայ : »

« Վրէպը որ երբեմն ալ մասնական կ'ըլլայ այս կրակը . անանկ որ ամբողջ մարմինը երեւոյթ տեղ մարմնոյն մէկ կտորը կ'երի . և այս մասնական կերպով եղածն ալ ընդհանուր կերպովն հակառակ երկի մարդոց վրայ առհասարակ տեսնուած է : Չոր օրինակ առանկ գիւրաւորներ տեսնուեր է որ՝ մարդը ձեռքը կրակին տարբերել իրեն , կամ թէ ուրիշ երոց բանի մը մօտեցընելէն ետքը մէկ օ՛ւր կը նայի որ ձեռքները կը սկսուի երածի պէս ցալիլ . կարմրիլ , և երածի պէս՝ կապուտագոյն (մալի) բոց մ'ալ ելլէլ :

« Վյս ասանկ քանի որ պաղ ջուր զարնես մարդու համար , չի մարեւել ետքը եւս առաւել կը սկսուի բոլորովն ուստի ասոր առաջը առնելու համար պէտք է որ երեւոյթ սկսած մարմնոյն կտորը սակաւներով ջուրի մէջ բռնել կենայ . և այն ջուրն ալ մինչեւ ետքը պաղ պահելու է : Վրանկ ընդէնդ ետքը ջուրէն կը հանես կը նայի որ քիչ մը պակաս , շատ ու քիչ խորունկ այրեցած մը եղեր է : »

1 Մարմիններուն երեքտարեան կայծ հանելը կը տեսնուի , սեւ կատու մը շիւտալ . բայց կատուին վրայ ամենեւին ձերմակ տեղ ըլլալու չէ . Վրանկ կատուի մը շիւտալըն ալ կողմէն ամուր մը բըռնէ . միւս ձեռքովը ալ ձախ կողմի խոլովն որքան կրնա նէ արագութեամբ շիւտ . մէկ կամ երկու բոցէն կայծ ելլելը կը տեսնուի : Որովհետեւ այս գործալուծիւն կատուին ներքին կուսայ , ձանկէն զգուշանալու է : Վնոր համար որոտում և կայծակ եղած ժամանակը սեւ ձիւռ վրայ նէ ծած բայ տեղ գտնուիլը շատ վտանգաւոր է : Վարդոց մարմինն ալ շիւտալ կայծ կը հանէ . բայց երկար տան շիւտալ է : Սեւամորթ աղբիկներն մարմինն աւելի գիւրաւ կայծ կ'ընէ , քան թէ ձերմակներն . և ձերմակներուն գոյծը որքան սեւի մօտ ըլլայ նէ կայծը այդքան գիւրաւ կ'ընէ : Բայց այս փորձէն կրնայ վտանգը ալ պատահիլ :

2 Վնցած ջուրի մէջ բռնելէն աղէկ կ'երեւի վրան շարունակ ջուր ընցունելը , կամ վաղը ջուրի մը մէջ բռնելը . որովհետեւ ջուրը ստով միտկեց պաղ կ'ըլլայ . կեցած ջուրը շատ կը տարբայ , փոխելու ալ ժամանակ կ'անցնի :

Սուսանյի Երկրի նաւապետը 600 իջեւոր նաւով մը և չորս նաւաստիով թէքեր տալիկէն Կոստանդնուպօլիս ա լիւր բերելն իրեն ձամբան հակառակ հովն կը պատահի Սիլիւրի առաջները և հովն յարմարցնել ու գերով Լըբէկ լի առաջը քստուած քարերուն կը զար նէ նաւը . որով թէպէտ նաւը կը խոր տակի . բայց նաւապետը և նաւաստի ներքը . և խել մըն ալ նաւուն մէջի ապ թանքներէն ցամաքը հանուելով կ'աղա սին :

Պարզընցի Լըբ նաւապետը 2000 իջեւոր լեռնաբեր նաւուն մէջ , որուն գը լուխը պրի* նաւու գըլուս կը նմանէր , ցորեն բեռն ցուցած ըլլալով Սաչին ծո վեղերեայ քաղաքէն Կոստանդնուպօլիս քաղաք ատենը ձամբան ձախորդ հովի պատահելով Լըբէկի նաւահանգիստը կը մտնէ . և տասն և հինգ կամ քսան օրէն ետքը քստի մը անգամ նորէն ձամ բայ ելել ու գերով . և ամէն անգամին օրը և հովը անցալով քանելով ստիպ ու եր է նոյն նաւահանգիստը կենալու :

Օր մը սաստիկ երբբը Բօրեալ հով վը չելով նաւուն երկու կողմի չուանները փրթաւ . և նաւը երկաթը քշելով Լը ձէտ անուն ձկնորսի մը նաւակի վրայ ինկաւ և եղբրը խորտակեց . նաւա կին մէջն մարդիկը ամէնքն ալ նաւը ե լան , և մարդ չի մնալով ամէնքն ալ ա զատեցան : Նաւը հովին բռնութենէն տարուելով թերտակէ ըսուած տեղը կ'ը նայ . մէջը գտնուած ապրանքները բու ըրտովն կը կորսուին . և նաւուն նաւ ատիկէն ու նաւակէն հոն ելլող մարդ րիկը ծանր տագնապներով 24 ժամէն ետքը հազիւ թէ ցամաքը կ'ելլեն :

Լըբէկի Բուրիձաք օղու Սուս գաֆա նաւապետին տակի 1000 իջեւոր պէլ լեռնաբեր նաւը 560 իջեւոր չափ մարդերն բեռնաւորած ըլլալով երբ որ Կոստանդնուպօլիսէն Լըբէկ կ'ելլ թար . հովին սաստիկութենէն նաւա հանգիստը չի կրնալով մտնել , բոլոր ա ուղաստները վար ինջեցուց . և հու վն ու պիքներէն քշուելով նաւահանգ րիստէն հինգ ժամու ձամբայ հեռու ետքը լուր արշաւ ըսուած տեղը ցաւ մարը կը գարնէ : Նաւուն նաւապետը ու թը նաւապետով և տասն և հինգ հոգի ձանապարհորդով սղ առողջ ցաւ մարը կ'ելլեն . և նաւն ալ փնտ մը չի կրելով մէջի բեռնովը մէկ տեղ կ'ա զատի :

Յունաց տերութեան հպատակ Սիլիւրի Լըբուֆէ նաւապետը 400 իջ լեւոր լեռնաբեր նաւուն մէջ կրիստու Հանսիէն լեմն և ուրիշ աւե սակ ապրանքներ առնելով դէպ ՚ի Լ թէնը ձամբայ կ'ելլէ : Ղամբայ ելած ներսուն յարդ օրը ժամ 8ին ատեննե րը նաւապետն ալ նաւաստիներն ալ բը նացած կը գտնուին . և այն միջոցին ֆը ռանտրիկ վաճառականուէ նաւ մը այս նաւս չի կրնալով որոշել վրան կ'իյնայ . մէջինները ամէնքն ալ ծովը կը թափին : Հուս մը ֆուսանդի նաւուն մարդիկը ասոնք ամէնն ալ ծովուն երեսէն կը ժողլեն . նաւուն մէջ կ'առնեն և Սու սա նաւահանգիստը կը ձգեն :

Սեւազոր տերութեան հպատակ ներէն Երկրի Օսմաթիօգու նաւապե տին 2000 իջեւոր քեթիլ քաթան ըսուած իօթ նաւը բրինձ և ուրիշ ապրանք բեռնուցած Հանսիէն Լըբէկը եր թարու ատենը հովին սաստիկութե նէն կը ստիպուի Սուսայի նաւահանգ րիստը երկաթ ձգելու . բայց հովը եր կաթը քշել տալով նաւը ցամաքը կը զարնէ , կը խորտակի , և մէջի ապրանք ները ամէնն ալ կը կորսուին . միայն նաւապետն ու նաւաստիները սղ ա ուղջ ցամաք կ'ելլեն :

Փաշա լեմանըի գիւղերէն Լըբն լըբ գիւղի բնակիչ Վասիլ նաւապետը իրեն պզտիկ ըրտիչ նաւովը մէկ ձաւ նապարհորդ մը , իրեն ու թը տարեկան

տղան հետը առնելով նոյն գեղին դի մացը Ուշա ըսուած տեղը կ'անցնէ . և ձանապարհորդը հոն կը ձգէ : Եւ որ դարձած ատենը նաւակին ինչձիկը կը կտորի , որ զեկը (տիւմէնը) անոր վրայ կ'անցնեն . հարկ կ'ըլլայ թի քաշելով ձամբայ ընել . բայց հովուն սաստիկութենէն նաւակը կ'ընկղմի . Վասիլ նաւ ւապետը ծովը կ'իյնայ կը խեղդուի : Նաւակին թիերուն մէկը այն վերայիչե րալ ու թը տարուան տղան ձեռքը կ'անցնի . որ անով ծովուն երեսը կը մնայ , մինչեւ որ ցամաքէն կը տեսնեն . նաւ կուգայ , և տղան կերպով մը կ'ա զատեն ցամաքը կը հանեն :

Սուսանդի տերութիւնը ըսուած պա տերադմական չոգէնաւը , որուն նաւա պետն էր նաւապետի փոխանորդի պաշ տոն ունեցող Պ. Օճիէ , Իսքէնտերի էէն գալով ալեկոծութեան պատահած ըլլալուն գործ իքները աւրուելով , յուն վար 26ին հարկ եղաւ Սարմարիցայի առաջը երկաթ նետել : Վեց օր հոն կեցաւ . և պէտք եղած նորոգութիւնը ընելէն ետքը փետրվար 2ին անկէց ձամբայ ելաւ . և նոյն օրը իրիկուան դէմ Ռատտի սուալ երկաթ ձգեց : Բիչ մը հոն կեցաւ . պէտք եղած չափ հանքային անուխ առաւ . երկաթ վերցուց . և ձամբայ ելաւ Լըբէկի Լըբէկն նաւահանգիստը երթալու :

Սեւազոր տերութեան հպատակ ներէն Լըբուսանդի Ղանո նաւապետը 3000 իջեւոր ճարտիս ըսուած նաւ մը հեծած , հետը եօթն նաւաստի , չորս ձանապարհորդ , ամէնը մէկէն 11 հու գի . և 60 հատ ողջ եղն (քորա սը զըր) և սաթի եալ և ուրիշ բեռներով Հիրա կղզէն ձամբայ կ'ելլէ . և ձամ բուն վրայ ալեկոծութեան պատահե լով Իլիսիա կղզին ծագողը ըսուած նաւահանգիստը մտնել աչք առեր ալ է նէ* հոն մտնելը չի յաջողելով նոյն կղզին արթորի ըսուած հրուանդանին եղբրը ցամաքը զարկեր է : Ղամբորդ ներէն երեք հոգի , և մէկ մին ալ նաւ ւատի , ծովն ինալով խեղդուեր են . եղներէն ալ միայն 20 հատը աղատեր , մնացածները նմանապէս խեղդուեր են . և նաւը բոլոր մէջի ապրանքովը ընկղմը կորսուեր է . նաւապետը և եօթն նաւալար ցամաքը ելելով աղա տեր են :

Ռուսաց տերութեան հպատակ Տիմիգրի Լնորիա նաւապետը 1900 ի լեւոր իօթ նաւու մը մէլքանի մը տե սակ ապրանք բեռնաւորած սուլթան Բալէսիէն Սեւանի երթալու ձամբայ կ'ելլէ . ձամբան ալեկոծութեան պա տահելով նոյն Սիլիւրի կղզին զեմա ըսուած տեղը թէպէտ երկաթ նետեր է , բայց ալքներուն սաստիկութենէն երկաթ քշելով ցամաքը զարկեր է : Նաւ ւապետը և նաւաստիները ամէնքն ալ ցամաքն ելելով ազատեցան , և նաւ ուն մէջի ապրանքները ամբողջ կարող եղան ազատելու :

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՃԱԲՈՆ : Լսկէց տանի ու կեսէն աւ ուղջ Լմերիկայի նաւ մը խաղաղական Ովիանոսի մէջ ձանապարհորդութեան ատենը սաստիկ ալեկոծութեան հանգ րիպելով Ղաբանի ջուրերը ինկեր էր . և ձաբանցիք նաւուն մէջը գտնուած ները ամէնն ալ գերի բռնած էին Ղա բանի հին սովորութեանը համեմատ , որ չինաց և Ֆիլիպինի նաւերէն զատ ինչ օտարազգի նաւ այն ջուրերը եր թայ նէ* իրենց տերութեանը թշնամի կը սեպեն և նաւը կը բռնեն . մէջի մարդիկն ալ գերի կ'ընեն և բանտը կը գնեն : Լնորք այն գերութեանէն աղա սերու համար Լմերիկայի միացեալ նաւ հանգապ կառավարութիւնը Բրեյլ նաւ ւը Ղաբան խրկեց :

Լյո նաւը Լուչու կղզիները հա սաւ . որ Ղաբանի հարկատու առան ձին թագաւորութիւն մըն է . և մին չեւ այն ատենը Լմերիկայի նաւ բնաւ հոն հասած չէր : Լյո կղզիներուն բը նակիչները խեղացուէ և արուեստներ րու մէջ յառաջադիմութեան և քա ղաքական կրթութեան կողմէն խաղա ղական օվիանոսի ուրիշ կղզիներուն բնակիչներէն շատ գերազանց են :

Լըբ որ Բրեյլ նաւը Ղաբան կղզին դիմացը ելաւ , ծովը գերբը և երեւել ըլլաւ բներուն վրայ հաստատուած մարտ կոյները քստի մը թնդանօր նետեցին որ օտարազգի նաւու մը մօտենալը կա ուսվարութեան խնայրեն : Նանկասա րի քաղաքին նաւահանգիստը մտնելու ատենը Բրեյլ շատ մը լայն ձեւով շին ուած մակրիներու հանգիպեցաւ . որ նշանայի կ'իմացնէին նաւուն որ ետ գաւնայ . և կ'աշխատէին առաջը բը ները և ձամբան գոցելու : բայց հովը նաւուն յաջողակ գալով , նաւը կարող եղաւ այս մակրիներուն մէջ տեղէն անցնել . մինչեւ որ երկաթ ձգելու յարմար աղէկ տեղ մը գտաւ : Բիչ մը ետքը տեսան որ ստեն կողմէն բաղմա թիւ նաւեր գոգբերով լեցան , Ղաբան կուգային . և ասոնք անգագոթ իրա րու ետեւէ կը հասնէին գիշեր ցորեկի . քստի որ որ Բրեյլ նաւը Լմերիկայի նաւահանգիստը երկաթի վրայ կեցաւ : Լմեն մէկ նաւուն մէջի խուճերը զատ զատ գրոշակ ունէին իրարմէ որոշեալ նշաններով . և զորքն ալ զատ նշաննը կը կրէին : Ցամաքը ելած ատենին զրոշակներն ալ հեռ կը տանէին մինչե իրենց կենալու տեղը , որ նաւուն եր կաթ նետած տեղին դիմացը լեռանը ըլլաւ բներուն վրայ էր : Լյո բարձր տե ղերուն վրայ ետեւէ ետե խաշար թըն գանդներով բաղմաթիւ մարտկոյնը շինուեցան . թնդանօրներուն ամենը վաթսուտի կը հասնէր . և ամենուն ալ բերանը Բրեյլ նաւուն վրայ շիտկած էր :

Սէկ գիւն այս պատերազմական պատրաստութիւնները . մէկ գիւն ալ բաղմաթիւ մակրիները որ նաւը չորս գիւն գրեթէ պաշարեր էին . նաւա պետին աչքը չի կրցան վախցնել . որ սիրտու գերիններուն ազատութիւնը ուղերու խոսք բանալ : Ղաբանցիները գերի բռնուածներուն համար մէկ յանցանք մը չէին կրնար գտնալ . մի այն անոր վրայ կը գանգատէին որ ա տանց պատճառ աւ աշխատութիւն քա շեցին և ծախք լայն , որ այս օտարազ գիւները չի փախցնելու համար բան տերը ամբողջներն : Վախայն շատ գը ժընդակութեամբ վարուած էին այն գերիներուն հեռ . և ստիպեր էին որ խաղալութեան պատկերը սարմին կա խեն : Լյո բանս հոն գայող ֆիլէ մէնիկի վաճառականներուն ալ ընել կուտան . և անոնք ալ անխիղճ կ'ընեն : Լմերիկայի նաւապետին խնդիրը առ ջի բերանը մերժուեցաւ . բայց նաւա պետը իր պահանջմանը վրայ անանկ հաստատուն կեցաւ , որ վերջապէս անոնք բանտէն հանել տարով հեան անաւ . և չինաց կծիլ* թծիլ քաղաքը բերաւ :

ԼՊ. Գ Ա Յ Ի Ն

Լրագրոյս 52 թուոյն մէջ բարե յիշատակ ուսումնական Պ. Պօղոս Սե յան Գաբրիէլ լըբուց ֆոն-թեան վրայ չի նամ ձաւին մէկ կտորը գնելով խոս տացանք որ մէկ ուրիշ հասուածն ալ ուրիշ ժամանակ կը հրատարակեմք : Լյո հո այն կտորն ալ ինչպէս որ գտանք նէ հոս կը տեսնեմք : Վիլլըր որ տեղի հեռ կապիտուլութիւն ունեցող յայտնի չէ . կամ ձիւղը ըսմք , սկիզբէն ասոր հեռ կապուելու կտորը մեր ձեռքը անցած

թուղթերուն մէջ չի կայ . որովհետեւ ինչպէս կ'երեւի , բաղմաշխատ հեղի նակը միայն մտածածները կտոր բըր գուձ թուղթերու վրայ առեր է չի մտցուելու համար . կարգի գնելը ու բիչ ժամանակի պահեր է . և կարծեմ թէ գործը ամբողջ կարգի գնելու ալ ժամանակ չէ ունեցած : Ըսած հաս ուածս է այս :

Հուսկ ուրեմն որդեք Լայի ցըր ուեալ բաժանեալ բնակեցան յայլ և այլ կազման աշխարհի . նմին իր սե ըանգը իւրաքանչիւրոյն այլ և այլան ուանս առին յանուանէ ոմանց քալ և գերահաշակ նախահարց իւրաքանչիւ րոյց : Սապէս և ՚ի ցըրուի անգ նախա հարց սերունդք նոցա առ սակա սա կաւ խառնախօսութե աղաւաղեցին ըզ լեզուն հասարակաց . թողից ասել զխառնակութիւնն բաբելոնեան . և զտարբեր անուանս ընկալան բարբառք իւրաքանչիւրոյց յանուանէ աղբի իւ րաքանչիւրոյն : Լզա ոչ է պարտ բնաւ շփոթիլ պաշարիլ ՚ի անուանել զտուս գաբանութիւն բաւից յայլ և այլ լեզ ուաց . զի ընդ հանուրն փակէ զմաս նաւորն . այսինքն ՚ի հայն :

Եւ այսպէս տարբերութիւն ան ուան նախահարց տարբերեալ և զան ուանս սերնդոց նոցա , և զանուանս երկրի բնակութեան աղբի մարդկան , և զանուանս լեզուի նոցա : Լզա այս տարբերութիւն ոչ է բնական , այլ բա րոյական իբր ՚ի կարծիս կամ փոփոս մամբ անուան միայն տարբերեալ ան ուամբ և լեզուու : Լմենքեան եմք որդեք միոյ հօր հասարակաց Լայի . ա պա և ժառանգողք լեզուի հասարա կաց : Եւ արդ հայք ոչ միայն ժառան գեցին զեզու նորա , այլ և զերկիր բը նակութեան նորա . վասն այոյ սիրա պէս խօսելով , հայք միայն կարեն սեպ հական ժառանգս հօրն հասարակաց ցուցանել զաղբ իւրեանց և զեզու : Չէ մարթ ուրանալ զԼայի հայր լինել հասարակաց . և թէ հայր է հասարա կաց , ապա և լեզու նորա և լեզու հասա րակաց , որ պարտէ պարտնակել փակել զամենայն լեզուս իբր լեզու ընդհա նուր : Սոյն ընդհանրութիւն ահա այ ժըմ երեւեցաւ ՚ի հայ բարբառ ապա ցուցեալ ՚ի ստուգաբանութենէ բա զուժ բաւից :

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

Հետեւեալ հատուածս ուրիշ շատ մը աշխարհագրական տեղեկութիւն ներով խրկած է մեզի Տ. Պօղոս գիտ նակն վարդապետն Պետրոս Թեմն Հայաստան ձանապարհորդութիւն ը րած ատենը հետազօտութեամբ քա ղած տեղեկութիւնները գրի առնելով մէնք ալ իբրեւ աղբային աշխարհագրական տեղեկութիւն աղբին փախցնել բան մը ըլլալը գիտնալով , ասոնք ալ ետեւէ ետեւ լրագրոյս միջոցաւ կը հրատա րակեմք : Խրկած տեղեկութիւնները ամէնն ալ գրաբար են . բայց հեղինա կին սուանձին հաճութիւնը սապցած ըլլալով որ մեզի երկոյն երեւցած զը րուցուածքներ կան նէ համառօտեմք , համառօտածնիս աշխարհագրաբար դար ձուցած եմք . գրաբար հրատարակու ձնիս ինչպէս է հետեւեալ հատուածը , նոյն իսկ հեղինակին գրածն է :

Ի նահանգին Պօրչալուի կան հին գիւղըրայք հայոց անուանեալք Սանա հին . Հաղաւա և Օձուն : Ի լեբինս և ՚ի ձորս որ շուրջ զնորք կան բա զում անմտաշէլի այբք և պարեմք վի մոյ . յորս բնակիչք տեղեացն ՚ի վտան գաւոր ժամանակս զամենայն կահս իւ ընանց և վանորայիցն Հաղաւապ և Սանահի տարեալ թաքուցանէին . և ինքեանք իսկ ապահովանային ազատը ՚ի յափշտակող ձեռաց անօրինաց : Ի թիւս յիշեալ թանկագին կա հից է և երեւելի ջահն անուանեալ

